

วิเคราะห์อภยวิญญูณในนิกายโยคอาจารย์
บนฐานคิดพุทธปรัชญามหายาน*
ANALYZING ĀLAYAVIJÑĀNA OF YOGĀCĀRA BASE ON
THE LIGHT OF MAHĀYĀNA BUDDHIST PHILOSOPHY

พระพจนันท์ อภิวตฺตโน

Phra Pojanun Apiwuttano

พระมหาวิไลศักดิ์ หงษ์ศรี

Phramaha Wilaisak Hongsri

พระตันตระภรณ์ ศรีปาน

Phra Tontagarn Sripan

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

Mahamakut Buddhist University Isan Campus, Thailand

E-mail: poj.j.dxn@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนะอภยวิญญูณของนิกายโยคจารย์วิเคราะห์อภยวิญญูณในนิกายโยคจารย์บนฐานคิดพุทธปรัชญามหายาน และเพื่อประยุกต์ทัศนะอภยวิญญูณเพื่อประโยชน์ในชีวิตประจำวัน การวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา การนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า อภยวิญญูณหมายถึง วิญญูณหรือหน่วยความรู้สำนึกที่เป็นแหล่งสะสมรอยประทับต่าง ๆ ของกรรมหรือสรรพพีชะทั้งกุศลและอกุศลของสัตว์ในวัฏฏะสงสาร และเป็นรากฐานและเชื่อมโยงกับวิญญูณอีกเจ็ดตัว หน้าที่หลักของอภยวิญญูณคือ รู้เก็บ รู้ก่อ และรู้ปรุง การวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า อภยวิญญูณมีธรรมชาติเดิมแท้อันบริสุทธิ์ เป็นตถาคตครมร์และพุทธภาวะ ด้วยเหตุนี้ อภยวิญญูณจึงมีอิทธิพลต่อการเวียนว่ายในสังสารวัฏและการหลุดพ้น ตามการไหลเวียนอย่างต่อเนื่องของพีชะจากวิญญูณสู่จิตและจากจิตสู่วิญญูณทั้งเจ็ด อภยวิญญูณในฐานะเป็นจิตเดิมแท้มีธรรมชาติบริสุทธิ์และประภัสสร แต่ถูกทำให้เศร้าหมองตามการทำงานผิดพลาดของมนัสที่คิดปรุงแต่งโดยอิทธิพลของอุปกิเลส อย่างไรก็ตามหากจิตสะสมกรรมดี มีกุศลพีชะมาก อภยวิญญูณก็ย่อมถึงความบริสุทธิ์ ดังนั้นอภยวิญญูณจึงมีคุณูปการต่อชีวิตประจำวัน

* Received 29 January 2021; Revised 9 February 2021; Accepted 28 February 2021

ทำให้จิตคลายความยึดมั่นในอัตตา และรู้สึกถึงการปล่อยวาง เพราะอาลัยวิญญาณเป็นจุดกึ่งกลางเชื่อมโยงระหว่างโลกกับความหลุดพ้น เมื่อบุคคลสิ้นสุดการยึดมั่นในอัตตา ผลที่ตามมาคือปุถุชนสามารถจัดการแบ่งแยกและทวิภาวะ และนำสังคมสู่สันติภาพในท้ายที่สุด

คำสำคัญ: นิกายโยคอาจารย์, อาลัยวิญญาณ, สังสารวัฏ

Abstract

The objectives of this research article were to study the *Ālayavijñāna* of Yogācāra Buddhism, to analyze the *Ālayavijñāna* in Yogācāra Buddhism based on the Mahayana Buddhist philosophy, and to apply the *Ālayavijñāna* perspective for the daily - life. This research is qualitative research conducted by the study of relevant documents. Analysis data using a content analysis method and the gathered data were interpreted by the descriptive analysis. The results of the research revealed that the *Ālayavijñāna* refers to the spirits or units of consciousness that are collections of various imprint of karma or all things seeds, both wholesome and unwholesome of all - Beings in Samsara and is the foundation and connected with seven other spirits. The main function of the *Ālayavijñāna* is knowing accumulation, knowing creation, and knowing the mental formation. Analysis indicates that the *Ālayavijñāna* have pure, original nature, be the tathāgatagarbha and Buddhahood. For this reason, the *Ālayavijñāna* influence the samsara and liberation depending on the continuous flow of seeds from soul to soul and from spirit to the seven - soul. The *Ālayavijñāna* as the original mind has true, pure and luminous nature but was blemish by defect function of Manas, made up by the influence of defilements. However, if the mind accumulates good karma, get a lot of wholesome - seed then the *Ālayavijñāna* was indeed pure. Therefore, the *Ālayavijñāna* are qualified to daily - life that make the mind loosen their adherence to the ego And feel unattachment sense because the *Ālayavijñāna* is the center of the link between world and liberation. When a person ends up holding on to the ego, as a result common people can eliminate division and duality and ultimately bring society to peace.

Keywords: Yogācāra, *Ālayavijñāna*, Samsara

บทนำ

พุทธปรัชญามหายานนิกายโยคจารย์มีทัศนะที่แตกต่างจากระบบความคิดอื่น ๆ ก็คือการยอมรับความเป็นจริงที่มีอยู่เพียงสิ่งเดียวของวิญาณหรือจิต ไม่มีความจริงอื่นใดนอกจากจิต และการปฏิเสธความเป็นจริงของวัตถุภายนอก เพราะสิ่งที่มีอยู่จริงคือจิต (วิญาณ) ส่วนสรรพสิ่งภายนอกในโลกที่เราเห็นนั้นไม่มีอยู่จริง แต่เป็นการสร้างขึ้นของจิตเท่านั้น ไม่มีความเป็นจริง ดังนั้น คำสอนของนิกายนี้จึงมักจะกำหนดโดยคำว่า มีเพียงจิตเท่านั้น (วิญาณมาตร, จิตตมาตร) หรือ มีการรับรู้เท่านั้น (วิชฌูปติมาตร) (Thomas, E. W., 1994) ด้วยเหตุนี้จิตจึงเป็นรากฐานของการสำนึกถึงความจริงเชิงอัตวิสัยที่รองรับทุกภาวะที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ความสำนึกนี้เกิดจากกระบวนการทำงานของจิต ทั้งหมดนั้นชี้ให้เห็นว่าหลักการของโยคจารย์อยู่ภายใต้แนวคิดจิตตมาตร (Citta - Matra) ที่แปลว่า จิตหนึ่ง หรือจิตเดียว (The Mind Only) จิตเท่านั้นเป็นตัวสร้างปรากฏการณ์ กล่าวคือ สำหรับนิกายโยคจารย์ร่างกายแขนขา ตลอดจนถึงทรัพย์สมบัติทั้งหลายของเราจะมิได้หากไม่มีจิต หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง สิ่งเหล่านี้เมื่อทอนลงจนถึงที่สุดแล้วก็คือผลผลิตของจิตนั่นเอง จักรวาลนี้จึงมีเพียงจิตและผลผลิตของจิต (สมภาร พรหมทา, 2534) ไม่ว่าความรู้ ความจริง หรือแม้แต่ความหลุดพ้นก็ล้วนแล้วแต่เกิดขึ้น ดำเนินไป และจบสิ้นที่กระบวนการทำงานของจิตทั้งสิ้น ดังนั้น การมีอยู่หรือไม่มีอยู่ของวัตถุภายนอกจึงไม่ใช่เรื่องสำคัญที่จะนำไปสู่ความรู้แจ้งหรือความหลุดพ้น อีกทั้งวัตถุภายนอกจะมีหรือไม่มีอยู่จริงไม่อาจยืนยันได้จึงไม่ใช่ประเด็นสำคัญ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2550)

การนิยามคำว่า “จิต” ของโยคจารย์ มีความหมายครอบคลุมและเป็นที่สุดของทุกสรรพสิ่ง แม้ว่าจะมีนักปราชญ์ชาวพุทธหลายท่านแสดงทัศนะว่า “จิต” กับ “วิญาณ” มีความหมายเหมือนกันและใช้แทนกันได้ แต่ผู้ศึกษาเรื่องจิตในนิกายมหายาน มีทัศนะว่า “จิต” ถูกใช้ในความหมายที่กว้างและอยู่นอกกว่า “วิญาณ” โดยเฉพาะโยคจารย์ยอมรับหลักการ “จิตเดียว” แต่มีวิญาณทำหน้าที่แตกต่างกันถึงแปดตัว (อ้างแล้ว เรื่องเดียวกัน) ด้วยเหตุนี้โยคจารย์จึงให้ความหมายของ “จิต” อย่างกว้างขวางและครอบคลุมไปถึงวิญาณ โดยให้นิยามของคำว่า “จิต” ว่าหมายถึง ระบบของความรู้สำนึก (Consciousness) ทั้งหมดที่เกิดขึ้นและดำเนินไปตามกฎเกณฑ์หรือหน้าที่ตามธรรมชาติ ส่วนนิยามของคำว่า “วิญาณ” นั้นหมายถึงหน่วยความรู้สำนึกหรือเป็นตัวสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ มีหน้าที่รับรู้ แยกแยะ ไตร่ตรอง และตัดสินใจ (Suzuki D. T., 1972) ซึ่งวิญาณมีทั้งหมดแปดตัว มีชื่อเรียก และหน้าที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะวิญาณตัวที่แปด ที่เรียกว่า อลยวิญาณ ซึ่งนอกจากจะเป็นวิญาณหลักแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นแหล่งรองรับเมล็ดพันธุ์ของกรรมที่เรียกว่า พีชะ เมื่อเรากระทำความวาสนาจะทิ้งเมล็ดพันธุ์แห่งกรรมไว้ในอลยวิญาณ ซึ่งมีทั้งพีชะที่เป็นกุศล อกุศล และอัปยาคฤต ดร.ชัชเทอรังจี ชีว่าอลยวิญาณไม่ใช่ความรู้สึกสำนึกที่ไม่เปลี่ยนแปลงซึ่งดำรงอยู่ในระหว่างขั้นตอนแห่งการวิวัฒน์ มันเป็นกระแสของแต่ละขณะทีประกอบด้วยลำดับต่อเนื่องของวาสนาและวิบากกรรม ต่างไหลเรื่อยไปเหมือนกับสายน้ำ (Chatterjee, A. K., 1987)

อภยวญญณซึ่งเป็นวญญณตวัที่แปด จ้งมบทบาทสำคญในการเก็บรอยประทับต้ง ๆ ของกรรมอย่งต้งองเป็นสันตติ รวมถึงมอถพลต้งอวญญณอวกเจ็ดตวั คุณลกษณะของจิต และความเป็นไปของชวตในสังสารวฏจนกว่าจะหลุดพ้นด้วยการเข้ถงนพพาน ปญหาสำคญที่ต้งพิจารณาก้คือ จะวเคราะห้ความมออยู่ของอภยวญญณอย่งไร และอภยวญญณนี้เก็วข้องก้บชวตในสังสารวฏ จ้งเป็นเหตุผลให้ผู้วจยต้งเป็นประเด้นเพื่อศกษาวเคราะห้อภยวญญณในนภยโยคจากรบนฐานคตพุทธปรัชญามหาณ

วตลุประสงค้ของการวจย

1. เพื่อศกษาทศนะอภยวญญณของนภยโยคจากร
2. เพื่อวเคราะห้อภยวญญณในนภยโยคจากรบนฐานคตพุทธปรัชญามหาณ
3. เพื่อประยูกตทศนะอภยวญญณเพื่อประโยชนในชวตประจ้งวัน

วธิดำเนนการวจย

การวจยคร้งนี้เป็นการวจยเชงคุณภาพ ศกษาและวเคราะห้จากรเอกสารทางวชการที่เก็วข้องท้งที่เป็นภษาไทยและภษาอังกฤ มอวธิดำเนนการวจยด้งนี้

1. ศกษา รวบรวม วเคราะห้ เร่องวญญณจากรคัมภร้ของพุทธปรัชญามหาณ คือ ล้งกาวตารสูตร รวมถึงหน้งสอ ตำรา ดุษฎนพนธ์ บทความ เอกสาร งานวจย และสออีเลคทรอนคสที่เก็วข้องท้งที่เป็นภษาไทยและภษาอังกฤ
2. ศกษา รวบรวม วเคราะห้ เร่องอภยวญญณจากรคัมภร้ของพุทธปรัชญามหาณ สำนัก โยคจากร ซึ่งใช้คัมภร้ช้ันต้ง คือ ล้งกาวตารสูตร และคัมภร้ช้ันรอง คือ คัมภร้มหาณศรทโธตปาทศาสตร คัมภร้ตริสวาวนรเทศ รวมถึงหน้งสอ ตำรา ดุษฎนพนธ์ บทความ เอกสาร งานวจย และสออีเลคทรอนคสที่เก็วข้อง ท้งที่เป็นภษาไทยและภษาอังกฤ
3. วเคราะห้ประเด้น “อภยวญญณในนภยโยคจากรบนฐานคตพุทธปรัชญามหาณ”
4. สรลผลการวจย

ผลการวจย

จากรการวจยเชงคุณภาพด้นเอกสาร ผู้วจยสรลผลการวจยตามวตลุประสงค้ด้งนี้

1. **ทศนะอภยวญญณของนภยโยคจากร** จากรการศกษาพบวสาระสำคญของอภยวญญณเก็วข้องก้บจิต อนเป็นหล้งการสำคญของนภยโยคนี้ การจะเข้ใจแนวคตเร่องจิตจ้งเป็นต้งศกษาเร่องวญญณให้ช้ตจนเสยก่อน ซึ่งผู้วจยค้้นพบสาระสำคญใน ความหมายของอภยวญญณ ด้งนี้

ความหมายของอालยวิญญาน

อालยวิญญาน มีรากศัพท์มาจากคำว่า “อालยะ” และ “วิญญาน” โดยคำว่า “อาลยะ” แปลว่า แผลง หรือที่อยู่ ส่วนคำว่า “วิญญาน” แปลว่า หน่วยของความรู้สำนึก เมื่อนำสองคำนี้มารวมกันทำให้ได้ความหมายว่า หน่วยความรู้สำนึกที่เป็นแหล่งรวบรวม สะสม เมล็ดพันธุ์แห่งกรรม ด้วยเหตุนี้อาลยวิญญานจึงอยู่ในระดับอุตรภาพ (จิตใต้สำนึก) และเป็นรากฐานของวิญญานอื่น ๆ อีกเจ็ดตัว ซึ่งจะกล่าวถึงข้างนี้ นิกายโยคอาจารย์ให้ความหมายของอาลยวิญญานไว้ 2 นัย ดังนี้

นัยที่ 1 อาลยวิญญาน หมายถึง วิญญานที่เป็นแหล่ง เป็นที่อาศัย หรือเป็นเสมือนคลังสำหรับเก็บเมล็ดพันธุ์ทั้งหลาย (สรวพีชก) เช่น กิเลสละเอียดอ่อน (อาศรยะ/อนุคัย) อัสมิมานะ ผลกรรมดีกรรมชั่ว และวาสนาซึ่งก็คือ ความเคยชินหรืออุปนิสัยต่าง ๆ ที่กระทำอยู่เสมอ

นัยที่ 2 อาลยวิญญาน หมายถึง วิญญานที่ยึดมั่นถือมั่น เนื่องจากคำว่า “อาลยะ” มีรากศัพท์มาจาก “อา+ลิ” หมายถึง ยึดมั่น ยึดถือ ผูกพัน และยังพบว่าในคัมภีร์ชั้นรองของโยคอาจารย์ นิยมใช้อาลยวิญญานในความหมายทั้งสองนัยควบคู่กันไป เช่น เป็นวิญญานที่ตกอยู่ในสังสารวัฏบ้าง เป็นบ่อเกิดแห่งสังสารวัฏบ้าง เป็นที่เก็บวิบากกรรมและกรรมชั่วบ้าง เป็นต้น

รวมความว่า อาลยวิญญาน หมายถึง วิญญานหรือหน่วยความรู้สำนึกที่เป็นแหล่งสะสมรอยประทับต่าง ๆ ของกรรมหรือสรรพพีชะทั้งกุศลและอกุศลของสัตว์ในวิภวภูสสงสาร และเป็นรากฐานของวิญญานอีกเจ็ดตัว ซึ่งรวมอยู่ในจิตหนึ่ง

วิญญานในทัศนะโยคอาจารย์

นิกายโยคอาจารย์มีทัศนะว่า วิญญานเป็นหน่วยของความรู้สำนึก ที่ทำหน้าที่รับรู้ แยกแยะ ไตร่ตรอง และตัดสินใจ วิญญานจึงเป็นองค์ประกอบของจิต โดยจิตอยู่ในฐานะเป็นระบบความรู้สำนึกที่ครอบคลุมไปถึงวิญญาน ดังนั้นจิตหนึ่งหรือจิตเดียวจึงมีวิญญานถึงแปดตัว เป็นองค์ประกอบ อันได้แก่ ปัญจวิญญาน มโนวิญญาน กลิชฌมโนวิญญาน (มนัส) และอาลยวิญญาน จำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ประพฤติวิญญาน หรือปรวฤตติวิชญาณ เป็นวิญญานที่ทำหน้าที่รับรู้โลกภายนอกหรือโลกแห่งประสบการณ์ ประพฤติวิญญานประกอบด้วยวิญญานหกตัว คือ 1) ปัญจวิญญานทั้งห้า และ 2) มโนวิญญาน วิญญานทั้งหกนี้ล้วนมีหน้าที่รับรู้โลกภายนอกหรือโลกแห่งประสบการณ์ คือ

1. ปัญจวิญญาน หมายถึง วิญญานทั้งห้าตัว ได้แก่ จักขุวิญญาน (วิญญานทางตา) โสตวิญญาน (วิญญานทางหู) ชาติวิญญาน (วิญญานทางจมูก) ชิวหาวิญญาน (วิญญานทางลิ้น) และกายวิญญาน (วิญญานทางกาย) ปัญจวิญญานทำหน้าที่รับรู้โลกภายนอกผ่านอายตนะทั้งห้าเกิดขึ้นเมื่ออายตนะภายใน (ตา หู จมูก ลิ้น และกาย)

สัมผัสกับอายตนะภายนอก (รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส) ทำให้วิญญาณตัวใดตัวหนึ่งหรือทั้งหมดทำหน้าที่รับรู้โลกภายนอกและสร้างโลกและวัตถุทั้งหลายอีกด้วย ปัญญาญาณจะรับได้เฉพาะอารมณ์ในปัจจุบันเท่านั้น แล้วส่งข้อมูลต่อให้มโนวิญญาณ

ทัศนะของพุทธปรัชญามหายานที่ปรากฏในลังกาวตารสูตรชี้ให้เห็นว่าการเกิดขึ้นของวิญญาณเหล่านี้ต้องอาศัยปัจจัย 4 ประการ คือ 1) การยึดเกาะโลกภายนอก โดยไม่รู้ว่านั้นเป็นสิ่งที่เกิดจากจิต 2) การยึดเกาะรูป (Form) และความเคยชินที่สะสมไว้กลายเป็นนิสัย (Habit Energy) ซึ่งความเคยชินนี้เกิดจากการสะสมทิวติที่ผิด ๆ ใวนานจนนับเวลาไม่ได้ 3) ธรรมชาติของสภาวะ (Self - Nature) ที่แฝงอยู่ โดยมีความสัมพันธ์กับวิญญาณในกลุ่มที่เหลือ, และ 4) ความทะยานอยาก ที่จะก่อให้เกิดรูปหรือภาพปรากฏอื่น ๆ

2. มโนวิญญาณ หมายถึง วิญญาณที่ทำหน้าที่รับรู้ข้อมูลภายนอกจากปัญจทวาร (ซึ่งเป็นข้อมูลปัจจุบัน) โดยรับรู้ สร้าง และยึดถืออารมณ์ภายนอก (โลกและวัตถุ) ในโลกของประสบการณ์และการรับรู้เชิงประจักษ์ ยิ่งไปกว่านั้นมโนวิญญาณยังมีหน้าที่คิดเพื่อประมวลผลสิ่งที่รับรู้ ออกมาเป็น ปทัรณะต่าง ๆ (เช่น สี รูปร่าง คุณสมบัติ และลักษณะ) และเพื่อคิดไตร่ตรองอันนำไปสู่การสร้างความรู้ความเข้าใจต่อโลกภายนอก ผ่านการรับรู้ข้อมูลปัจจุบันจากปัญจทวารรวมถึงรับอารมณ์ทั้งในอดีตและปัจจุบันอีกด้วย

เมื่อมโนวิญญาณทำหน้าที่ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ก็จะส่งข้อมูลไปยังอายตนะวิญญาณให้เก็บรักษาข้อมูล และส่งข้อมูลไปยังมโนหรือกสิณมโนวิญญาณ ซึ่งเป็นตัวเจตจำนง (Will Agency) ที่ผูกตัวตนไว้กับการคิดในแต่ละครั้ง ตรงนี้แสดงให้เห็นว่ามโนวิญญาณกับมโนสทำงานคู่กันเสมอ การทำงานดังกล่าวทำให้มโนวิญญาณอยู่ในสภาพที่เป็นได้ทั้งกุศล อกุศล และอัปยาคฤต มโนวิญญาณจะขาดตอนต่อเมื่อบุคคลอยู่ในสภาพนอนหลับสนิท ไม่ฝัน หรือสลบเข้าสู่สัญญิภพ (ภพที่ไม่มีสัญญา ไม่เสวยเวทนา) และสัญญาเวทิตนิโรธสมาบัติ (นิโรธสมาบัติ เป็นภาวะสงบประณีตที่ดับแล้วซึ่งสัญญาและเวทนา เป็นภาวะที่ละเอียดคล้ายกับนิพพาน ซึ่งเข้าถึงได้เฉพาะอริยบุคคล)

กลุ่มที่ 2 กสิณมโนวิญญาณ เรียกอีกชื่อว่า มนัส หรือ มนินทริย์ หมายถึง หน่วยความรู้สำนึกที่เชื่อมโยงอยู่กับมโนวิญญาณกับอายตนะวิญญาณ เป็นวิญญาณตัวเดียวที่ทำหน้าที่รับรู้โลกภายใน หรือรับรู้และพิจารณาเฉพาะอารมณ์ภายใน กสิณมโนวิญญาณยึดเอาอายตนะวิญญาณอย่างเดียวนั้นเป็นอารมณ์ ในลักษณะหมุนวนไปรอบ ๆ และแนบชิดกับอายตนะวิญญาณ โดยปกติแล้วมโนสมีธรรมชาติเป็นกลางและอยู่พ้นจากระดับความคิด แต่การที่มันสอดอยู่แนบชิดอยู่กับอายตนะวิญญาณ ทำให้มันมีความยึดถือว่าอายตนะวิญญาณเป็นตัวตนอย่างเที่ยงแท้ถาวร โดยสะท้อนอายตนะวิญญาณว่าเป็นตัวฉัน อุปมาดังคนที่ยืนมองกระจก แล้วคิดว่าในกระจกเป็นคนอื่นคนหนึ่งที่ยกจากตัวเอง มนัสก็ทำหน้าที่คล้ายกับกระจกดังกล่าว ปัญหาสำคัญคือ การสะท้อนภาวะต่าง ๆ ของอายตนะวิญญาณถือเป็นการทำงานที่ผิดพลาดของมนัสและยังผลให้มโนวิญญาณรู้สึกโน้มเอียงไปในทางกุศลและอกุศล (ทิศทางเดียวกับมนัส) เนื่องจาก

มนัสมีความเป็นตัวฉัน ของฉันเกิดขึ้นและสร้างทวิภาวะ ยังผลให้เกิดอกุศลพีชะกับ อาลยวิญญูณ ทำให้อาลยวิญญูณกลายเป็นตัวรับรู้ (ทั้ง ๆ ที่จริงแล้วเป็นตัวผู้รู้) อันเป็นปัจจัย ที่ทำให้สรรพสัตว์ต้องเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ

กลุ่มที่ 3 อาลยวิญญูณ มีชื่อเรียกอย่างอื่นเช่น มุลวิญญูณ วิปาก วิญญูณ สรรพพีชะวิญญูณ อาทานวิญญูณ ปัจจุบันนวิญญูณ และ Storehouse Consciousness นอกจากจะเป็นวิญญูณที่เชื่อมโยงกับมโนวิญญูณและมนัสแล้ว อาลยวิญญูณยังเป็นแหล่งสะสมพีชะอันเป็นเมล็ดพันธุ์แห่งกรรม อาลยวิญญูณมีลักษณะเป็น ธาตุรู้และเป็นรากฐานของวิญญูณอื่น ๆ ทั้งเจ็ดตัวอีกด้วย

อาลยวิญญูณในโยคอาจารย์

นิกายโยคอาจารย์ทัศนะว่า อาลยวิญญูณเชื่อมโยงการทำงานกับ วิญญูณอีกเจ็ดตัว ซึ่งสามารถแทนด้วย 6 คำนี้คือ “จิต วลปะ วิชัญปติ มโน วิชยาน อาลยะ” ทั้ง 6 คำนี้เป็นคำไวพจน์ของจิต แต่มีเพียง 3 คำ คือ จิต มนัส และวิญญูณ ที่ใช้แสดงถึง บทบาทหน้าที่ของจิตในระดับที่แตกต่างกัน ดังปรากฏในคัมภีร์ลังกาวตารสูตรที่อธิบายว่า 1) จิตหรืออาลยวิญญูณ เป็นจิตประเภทกลาง ๆ หรือ อภัยา กฤต ไม่อาจตัดสินในเชิง จริยธรรมได้ว่าเป็นจิตดีหรือไม่ดี 2) มนัส สัญจรไปในสองทิศทางหรือทำหน้าที่สองอย่าง คือ ก. กำหนดหมาย (มโนยติ) ในอาลยวิญญูณ และ ข. ทำอาลยวิญญูณให้เป็นอารมณ์ของตน ด้วยการคิดปรุงแต่งให้เกิดทวิภาวะ ซึ่งขัดแย้งกับธรรมชาติเดิมแท้ของจิต และ 3) วิญญูณทั้งหกทำหน้าที่รับรู้อารมณ์ที่ปรากฏทางอายตนะ ซึ่งการรับรู้ในขั้นนี้ยังไม่ถือว่าเป็นกุศลหรืออกุศล ดีหรือไม่ดี เพราะอารมณ์ยังไม่ถูกปรุงแต่งด้วยมนัส ที่กล่าวข้างต้นท่าน ดิ.ที.สุชุกี อูปะมาอย่างย่อว่า “จิตเรจระบำเหมือนนกฟ้อน มนัสเหมือนผู้กำกับการแสดง วิญญูณทั้งหกเหมือนผู้ชมการแสดงบนเวที”

ด้านหน้าที่ของอาลยวิญญูณนั้น สุมาลี มหณรงค์ชัย ที่มีทัศนะว่า อาลยวิญญูณมีหน้าที่หลัก 3 ประการ คือ 1) **รู้เก็บ** คือ สามารถเก็บรอยประทับต่าง ๆ ของกรรม อูปะมาเสมือนยุ่งฉางเก็บข้าวเปลือก 2) **รู้ก่อ** คือ สร้างอัตตาให้เกิดขึ้นกับตัวเอง ก่อให้เกิดเป็นอารมณ์ต่าง ๆ แบบทวิภาวะ จึงมีผู้มองกับสิ่งที่ถูกมอง การที่อาลยวิญญูณมองตัวเองและแยกตัวเองออกมาทำหน้าที่รับรู้ตัวเอง ทำให้ดูเหมือนแยกตัวเองออกมาเป็นวิญญูณ ตัวใหม่ จึงมีชื่อเรียกตัวใหม่ว่า มนัส หรือ กลิขภูมโนวิญญูณ และ 3) **รู้ปรุง** คือ ปรุงแต่ง อารมณ์ตามเหตุปัจจัย อันเอื้อต่อการทำกรรมใหม่ตามรอยประทับที่มีอยู่ อย่างเช่น ถ้ามีกุศลพีชะอยู่มากก็ทำให้จิตใจที่อยากจะทำดีมีมากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นไป ซึ่งทั้งหมดนั้นก็เข้าไปในแนวทางเดียวกับทัศนะของท่าน ดิ.ช. นัท ฮันท์ ที่อธิบายว่า อาลยวิญญูณมีหน้าที่หลัก 3 อย่าง คือ 1) **หน้าที่ในการเก็บรักษาพีชะ** แห่งโลกประสบการณ์หรือข้อมูลการรับรู้ของเราเอาไว้ อาลยวิญญูณดึงพีชะเหล่านี้ทั้งหมดเข้ามารวมอยู่ด้วยกัน 2) **หน้าที่เป็นพีชะในตัวมันเอง** กล่าวคือ อาลยวิญญูณนอกจากจะเป็นแหล่งที่เก็บพีชะทั้งหลายแล้ว ตัวมันเองยังเป็นพีชะไป

พร้อมกันด้วย และ 3) **หน้าที่เป็นแหล่งของความยึดถือว่ามีตัวตน** เกิดจากการทำงานที่ผิดพลาดของมนัสต่ออalayavijñāna มนัสยึดเอาบางส่วนของอalayavijñāna เป็นตัวตนที่เที่ยงแท้ถาวร หากวิเคราะห์สภาพการณ์เช่นนี้จะพบว่าความทุกข์เกือบทั้งหมดของเราเป็นผลจากการทำงานที่ผิดพลาดของมนัสนี่เอง

2. วิเคราะห์อalayavijñāna ในนิกายโยคอาจารย์พรหมมหายาน การวิเคราะห์ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยค้นพบสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

อalayavijñāna คือ จิตเดิมแท้

พุทธปรัชญามหายานมีฐานคิดเรื่องอalayavijñāna ตามคัมภีร์ลัทธิสังกัวยุคที่เรียกอalayavijñāna อีกชื่อหนึ่งว่า “จิตเดิมแท้” ซึ่งคำว่า “จิตเดิมแท้” ในสังกัวยุคสามารถแยกออกเป็น 2 คำ ได้แก่ คำว่า “จิต” และคำว่า “เดิมแท้” คำว่าเดิมแท้นี้มีสองนัยนัยแรกแสดงถึง “ประกัสสร” สว่างหรือมีรัศมี เช่น “Shining” หรือ “Very Bright” หรือ “Luminous” หรือ “Radiant” ดังคำบาลีว่า “ปรกฤติปรกาสวร” แปลว่า ประกัสสรหรือเปล่งประกายโดยธรรมชาติ (Luminous By Nature) และคำว่า “ปรกฤติปริศุทธ” แปลว่า บริสุทธิโดยธรรมชาติ เพราะมีความบริสุทธิ์จึงประกัสสร อีกนัยแสดงถึง ปกติ ภาษาสันสกฤตเรียกว่า “ปรกฤติ” (ปรกฤติ) แปลตามศัพท์ว่า “การกระทำอันเป็นปฐม” (ปฐม กติ ปกติ) ที่เป็นรูปแบบธรรมชาติดั้งเดิม หรือสภาวะตามธรรมชาติ

ตามทัศนะของท่านฮุยหยวน (Hui - Yuan) ได้ให้นิยามของ “อalay” ว่า “ไม่เคยสูญเสีย” (Never loses) คือ จิตที่ไม่เคยสูญเสียธรรมชาติเดิมแท้ของมัน แม้จะท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏยาวนานเท่าไรก็ตาม จิตก็ยังสามารถรักษาธรรมชาติเดิมแท้ของมันไว้ได้ โดยท่านแบ่งvijñāna 8 ออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) **จิตแท้** หมายถึง จิตที่เป็นพื้นฐานหรือเป็นแก่นแท้ จิตประเภทนี้มี 2 ด้าน คือ ด้านที่เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ เรียกชื่อว่า อalayavijñāna และด้านธรรมชาติเดิมแท้ อันมีความบริสุทธิ์โดยธรรมชาติ มีตถาคตครุฑ มีธรรมชาติแห่งพุทธะ (พุทธธาตุ) ซึ่งธรรมชาติด้านนี้ไม่เคยสูญเสียไปแม้จะอยู่ในสังสารวัฏนานเท่าใดก็ตาม เรียกชื่อว่า อมลvijñāna หมายถึง วิญญานที่ไร้มลทิน และ 2) **จิตเทียม** หมายถึง วิญญาน 6 และอาทานvijñāna (มนัส) วิญญานกลุ่มหลังนี้เป็นจิตเทียม เพราะมีการทำงานผิดพลาดแปรปรวนไปตามการรับรู้อารมณ์

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่านอกจากการทำงานที่ผิดพลาดของมนัสตามการคิดปรุงแต่งอันอยู่ภายใต้อิทธิพลของอุปกิเลสซึ่งมีกิเลส 4 อย่าง คือ อาตมทฤษฎี อาตมเสนหะ อัสมิมานะ และอวิชชา จะเป็นสาเหตุให้จิตเดิมแท้มีความเศร้าหมองแล้ว ยังมีสาเหตุที่สำคัญมากอีกอย่างคือ ตั้ววาสนา วาสนาอันหมายถึง ความเคยชินหรืออุปนิสัยต่าง ๆ ที่เป็นผลพวงจากการสั่งสมกิเลส วิบากกรรมเป็นเวลานานถึงข้ามภพข้ามชาติ อันส่งผลเป็นแรงโน้มนำไปสู่ที่สูงหรือที่ต่ำ ในความเป็นจริงแม้กิเลสจะเป็นปัจจัยแห่งวาสนา แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ถ้าละกิเลสตัวนั้น ๆ ได้แล้วจะเปลี่ยนแปลงให้วาสนาดีขึ้น เพราะวาสนาเป็นระดับของจิตไร้สำนึก ที่อยู่เลยโพ้น

ระดับความคิด ดังที่เราเคยสัมผัสถึงพฤติกรรมบางช่วงบางเวลาที่เกิดขึ้นโดยที่เจตนาของเรามีได้ ต้องการเป็นเช่นนั้น เช่น กิริยาเรียบริ้อยหรือหลุกหลิก คำพูดกระโชกโฮกฮากหรือนุ่มนวล คำติดปากที่หยาบหรือสุภาพ เป็นต้น

การกล่าวข้างต้นนั้นก็อยู่ในแนวทางเดียวกับการให้ความหมายของ “จิต” ที่ปรากฏในสัมมัตติวิโมจกสูตรที่ว่า “ที่ชื่อว่าจิต เพราะพอกพูน (อาจิต) และสังสม (อุปปจิต) อารมณ์ทั้งหกอันมีนัยถึงคำว่าวาสนา และสอดคล้องกับคัมภีร์ตรีสรวาสนนิเทศที่กล่าวว่า “ออลยวิญญาณเรียกว่าจิต เพราะสังสมพีชะแห่งสังกิเลสและวาสนา และปวัตติวิญญาณเรียกว่าจิต เพราะเป็นไปโดยอาการอันวิจิตร” ซึ่งท่าน ดี.ที. ชูสุกิ ได้ขยายความว่า วิจิตร หมายถึง การสร้างหรือการปรุงแต่งอารมณ์ที่รับเข้ามาหรือที่เก็บสังสมไว้ให้วิจิตรพิสดาร ด้วยเหตุนี้ วาสนาจึงเปรียบเป็นอัญรูปหนึ่งของออลยวิญญาณ เพราะโดยเนื้อแท้แล้ววาสนาเป็นไปได้ทั้งสองทางคือ สะสมกุศลพีชะมากก็เป็นไปในทางดี แต่หากสะสมอกุศลพีชะมากก็เป็นไปในทางร้ายหรือต่ำ เหมือนเดียวกับออลยวิญญาณ ดังนั้นการปรากฏของจิตแท้ ก็คือ การอยู่ในครรลองของวาสนาดี ที่อยู่บนฐานของจิตที่มีความบริสุทธิ์และเปล่งประกายโดยธรรมชาติ เปรียบดังดวงอาทิตย์ที่มีประกายแสงโดยปกติ คือ พอกพูน (อาจิต) และสังสม (อุปปจิต) อารมณ์ 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ เหตุผลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า จิตเต็มแท้มีความหมายตรงกับออลยวิญญาณอันเป็นจิตระดับมูลฐาน อันเป็นหน่อเชื้อของการบ่มเพาะพุทธภาวะต่อไป

ออลยวิญญาณมีอิทธิพลต่อการเวียนว่ายในสังสารวัฏ

ทัศนะเรื่องออลยวิญญาณกับการหลุดพ้นจากสังสารวัฏนั้น ปรากฏอยู่ในคัมภีร์มหายานศรัทโธตปาทศาสตร์ ซึ่งอธิบายว่า วงจรความทุกข์หรือการเวียนว่ายตายเกิดนั้นเริ่มต้นขึ้นเมื่อ 1) จิตของปุถุชนไม่รู้กระแสความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของจิต ก่อให้เกิดแรงโน้มถ่วงของกรรม (ในภาษาของมหายานเรียกว่าวิบากวาสนา) พลังงานนี้มีการสั่นไหวเพื่อแยกตัวเองออกมาจากความเป็นหนึ่งเดียวกัน 2) เริ่มมองเห็นตัวเอง แต่การเห็นว่ามีตัวเองนี้ยังอยู่ในระดับของจิตใต้สำนึก และละเอียดอ่อนเกินกว่าจะรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสธรรมดา กล่าวคือ เราไม่อาจมีประสบการณ์ตรงเช่นนี้ได้ นอกจากจะฝึกฝนจิตอย่างหนักมาแล้วเท่านั้น และ 3) เมื่อมีตัวตน ก็ทำให้มีการรับรู้ทางประสาทสัมผัสเกิดขึ้น ซึ่งเราสามารถมีประสบการณ์หรือสังเกตได้ในขั้นตอนหลังนี้ ในช่วงระหว่างสามขั้นตอนนี้ จิตปุถุชนได้สร้างแง่มุมการมองโลกขึ้นมาเป็นลำดับ ๆ เริ่มต้นจากการใช้เหตุผล (Intellect) ของจิตในการพิจารณาแบ่งแยกสิ่งทั้งหลาย จากความชอบและความไม่ชอบ จิตเริ่มรับรู้ถึงความพอใจจากสิ่งที่ชอบ และความเจ็บปวดจากสิ่งที่ไม่ชอบ เกิดเป็นแม่พิมพ์ทางความคิดครอบงำจิตไว้ ผลักดันให้เกิดเป็นความผูกพัน (Attachment) ในสุขเมื่อชอบและทุกข์ใจเมื่อชังขึ้นในจิต พัฒนาไปสู่การจัดการระบบความรู้ด้วยภาษา ขั้นนี้จิตได้นิยามและกำหนดนามรูปให้กับสิ่งต่าง ๆ ราวกับว่ามีอยู่จริงตามที่จิตสร้างขึ้นมีอุปทานเป็นผล หลังจากนั้นก็เกิดอกุศลกรรม (Giving Rise to Evil Karma) เนื่องจากเกิดการทำความต่าง ๆ และผลของกรรม (วิบาก) ก็เกิดขึ้น เปรียบเสมือน

มนุษย์เริ่มผลักรวงล้อแห่งกรรมของตนให้เคลื่อนที่ วงล้อนี้ก็คือ การเวียนว่ายตายเกิด ในที่สุดแล้วก็บังเกิดความไม่ปกติ (Anxiety) หรือความทุกข์ เป็นภาวะที่เกิดสืบเนื่องมาจากอุปาทานและวงล้อแห่งกรรม เมื่อถึงตรงนี้บุคคลมีความเข้าใจเรื่องโลก วัตถุ และจิต ว่าเป็นเรื่องที่แยกขาดจากกันโดยสิ้นเชิง ทั้งที่ความจริงมันไม่ได้มีอะไรมากไปกว่าขณะจิตที่สืบสันตติต่อกัน เมื่อมีจึงยึด ยึดยึดก็ยิ่งทุกข์ จิตไม่อาจเป็นอิสระ ต้องมัวหมองเพราะถูกรอบงำด้วยอวิชชาหรืออภิชยาของจิตเองทำให้ปุถุชนต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏต่อไป

หากวิเคราะห์แง่มุมการมองโลกตามข้อความดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการมองโลกเช่นนี้เป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นกับปุถุชน จิตของคนเราย่อมเคยผ่านกระบวนการสร้างและมองโลกดังกล่าว ซึ่งอภิชยาญาณนับว่ามีบทบาทสำคัญมากที่สุด ในทัศนะของโยคจารย์อีกมุมหนึ่งเห็นได้ว่า ในสังสารวัฏไม่มีอะไรเลยที่อยู่นอกเหนือขอบเขตของจิต ซึ่งมีอภิชยาญาณครอบคลุมการเกิดขึ้นของปรากฏการณ์ทุกอย่าง แม้แต่อภิชยาญาณภายในจิตก็ยังมี การเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา มีการเปลี่ยนถ่ายพิชชะเข้าและออกจากอภิชยาญาณอย่างสม่ำเสมอ ทุก ๆ ครั้งที่มีการกระทำเช่นนี้เกิดขึ้น ผลของการกระทำกรรมจะถูกแรงเหนี่ยวนำให้มาประทับติดในอภิชยาญาณอยู่เสมอ ในขณะเดียวกัน รอยประทับเหล่านี้ เมื่อสะสมมากเข้าก็กลายเป็นแรงโน้มถ่วงทำให้เกิดการกระทำครั้งใหม่ต่อไป ผ่านการแยกตัวของมนัสและมโนวิญญานที่แสดงความเป็นตัวกู - ของกู

เมื่อพิจารณาในแง่การกระทำกรรม อภิชยาญาณมีอิทธิพลต่อการเวียนว่ายในสังสารวัฏและการเข้าถึงนิพพาน ทั้งนี้เพราะอภิชยาญาณมีหน้าที่หลักสองประการ คือ 1) เป็นตัวรองรับรอยประทับแห่งกรรมของวิญญานทั้งหลาย และ 2) เป็นตัวก่อให้เกิดวิญญานทั้งหลาย โดยการบ่มเพาะหรือสะสมรอยประทับแห่งกรรมเหล่านั้น แสดงให้เห็นว่าอภิชยาญาณหรือจิตเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสังสารวัฏและคำจุนความเป็นไปในสังสารวัฏ เนื่องจากในวัฏจักรของชีวิตนั้น กรรมและวิบากล้วนเกิดขึ้นและดำเนินไปภายในจิต โดยจิตของปุถุชนมีการสั่นไหว เปลี่ยนแปลง และเต็มไปด้วยพลังงานไหลเวียนเข้าออก ในขณะที่จิตหนึ่ง ๆ มีทั้งรอยประทับของกุศลกรรม อกุศลกรรม และอัปยาคฤตกรรม อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าจิตของมนุษย์คือสังสารวัฏ จึงเป็นแหล่งเกิด - แหล่งดับของภาวะทั้งหลาย เริ่มจากจิตสร้างวิญญาน จากนั้นวิญญานก็สร้างโลก กระบวนการเกิดของสรรพชีวิตและสรรพสิ่งทั้งปวงอธิบายให้จบได้ภายในจิต ดังนั้น จิตจึงเป็นแหล่งดับความทุกข์ด้วย ด้วยเหตุผลว่าในเมื่อจิตมีบทบาทสำคัญดังกล่าวข้างต้น จิตจึงอยู่ตรงกลางระหว่างความทุกข์กับความหลุดพ้น อภิชยาญาณในตัวมนุษย์จึงเป็นจุดกึ่งกลางเชื่อมโยงระหว่างโลกกับความหลุดพ้นจากสังสารวัฏนั่นเอง

อภิชยาญาณในฐานะเป็นตถาคตครรภ์

คำว่า “ตถาคตครรภ์” (Tathagata - garbha/ the Womb of Thus - come) ตามทัศนะ โยคจารย์มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเกิดและการดับของภาวะต่าง ๆ แต่การดับในที่นี้ไม่ได้แปลว่าจิตหรือวิญญานที่สร้างโลกภายนอกดับสิ้นหรือสูญสลายไป ไม่ได้

แปลว่าขณะแห่งการสำนึกรู้ (The flow of consciousness) ขาดหายไป แท้จริงแล้วการดับในทัศนะโยคจาร หมายถึง การสิ้นสุดแห่งอัตตา ตัวตน การแบ่งแยก และทวิภาวะ เกิดขึ้นเมื่อจิตยังเห็นความเป็นตถตา อันเป็นการเห็นความดำเนินไปของกระแสการรับรู้อยู่ตลอดเวลา มองว่าสิ่งเหล่านั้นเกิดขึ้นและมีอยู่ได้เพราะจิตเป็นผู้สร้างขึ้น จึงไม่ควรยึดถือเป็นจริงเป็นจัง ซึ่งการทำงานของวิญญานต่าง ๆ ยังคงดำเนินต่อไป การรับรู้ไม่ได้ขาดตอน

จิตในด้านที่บริสุทธิ์ของปุถุชนก็คือพุทธภาวะที่แฝงอยู่ในตัวของแต่ละบุคคล พุทธภาวะนี้เป็นศักยภาพอันไร้ขอบเขตที่มนุษย์สามารถเข้าถึงความหลุดพ้นได้เช่นเดียวกับพระพุทธรองค์ เป็นช่องว่างที่เราทั้งหลายจะได้เติมความเป็นพุทธะลงไป จึงเรียกจิตในด้านที่บริสุทธิ์นี้ว่า “ตถาคตครม” อันที่จริงแล้วเป็นคำที่มีความหมายทั้งพุทธศาสนานิกายเถรวาท และนิกายมหายานโดยคำว่า “ตถาคต” เป็นคำที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เรียกหรือตรัสถึงพระองค์เอง อันแสดงถึงภาวะหรือลักษณะทั่วไปของผู้หลุดพ้นอย่างสิ้นเชิง แต่ในมหายานให้ความหมายที่ครอบคลุม กว้าง และลึกซึ้งมากกว่า กล่าวคือ “ทรงมาเพื่อเป็นเช่นนั้นเอง” (Thus - come) โดยนำคำว่า “ตถตา” (Tathata - Thusness) ที่แปลว่า “ความเป็นเช่นนั้นเอง” มาใช้แทนกัน ส่วนคำว่า “ครม” ในลึงกาวดารสูตร ให้ความหมายว่า เป็นช่องว่างหรือที่สำหรับบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งพุทธภาวะในอันที่จะเจริญเติบโตต่อไป ทั้งนี้เพราะตถาคตครมก็คืออालยวิญญาน ซึ่งประกอบด้วยรอยประทับของกรรมทั้งด้านบวกและด้านลบ ทั้งนี้เพราะมีอวิชาเป็นเหตุให้อาลยวิญญานแปดเปื้อน ซึ่งสามารถเปลี่ยนถ่ายไปสู่ความบริสุทธิ์ได้

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ภาวะจิตที่กลายเป็นตถาคตครมนั้น เริ่มต้นเมื่อจิตขึ้นไปสู่ระดับของความหลุดพ้น สภาพของจิตบริสุทธิ์หรืออาลยวิญญานปราศจากรอยประทับของอกุศลกรรมหรือไม่มีอกุศลพิษที่จะนำไปสู่การเวียนว่ายในสังสารวัฏ เป็นภาวะจิตที่สามารถเกิดขึ้นได้กับมนุษย์ผู้ฝึกจิตให้เข้าถึงความบริสุทธิ์หรือหมดสิ้นกิเลส ทั้งนี้เพราะมนุษย์ทุกคนล้วนมีธาตุรู้ (อาลยวิญญาน) ติดตัวมาแต่กำเนิด จึงมีโอกาสเข้าถึงได้ทุกคน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับศักยภาพแห่งการฝึกจิตของตนเอง ภาวะจิตแบบตถาคตครมนี้นี้ พุทธศาสนามหายานยุคหลังเรียกว่าการกลับไปสู่ธรรมชาติจิตเดิมแท้ มีชื่อเรียกใหม่ว่า “อมลวิญญาน” (Amalavijnana - the Immaculate Consciousness) ถือว่าเป็นวิญญานตัวที่เก้า

3. การประยุกต์ทัศนะอาลยวิญญานเพื่อประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

ในการการประยุกต์ทัศนะอาลยวิญญานเพื่อประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ผู้วิจัยค้นพบประเด็นหลัก ที่สำคัญดังนี้

การสิ้นสุดแห่งอัตตา ตัวตน

ทำให้เกิดการปล่อยวาง มนุษย์เกิดมาย่อมประสบกับความทุกข์มากบ้าง น้อยบ้าง ทำให้ดูเหมือนชีวิตนี้หนักเหลือเกินกับการที่ต้องแบกความทุกข์ ความหนักใจไว้ตลอดทั้งชีวิต ความทุกข์ที่เข้ามาในการดำเนินชีวิตประจำวันทำให้เรารู้สึกเหนื่อยล้าเหลือเกินกับการที่ต้องกระทบกระทั่ง อารมณ์หลากหลาย หัวเราะ ร้องไห้ ยินดี ยินร้าย ที่ถ้าโถมเข้ามา

ตลอดเวลาทุกวันนี้ หากมองในภาพใหญ่ขึ้น ก็อาจรู้สึกเบื่อเหลือเกิน..กับการเวียนเกิด เวียนตาย อยู่ในสังสารวัฏอันยาวไกล โดยไม่รู้จุดหมายปลายทาง และจะยังวนเวียนไปอีกเท่าไรหนอลองหยุดคิดสักนิดแล้วถามตัวเองว่า เราทุกข์เพราะสิ่งใด เรากำลังแบกอะไร เราจะวางลงได้ไหม เราจะวางอย่างไร....? คำตอบก็คือ การปล่อยวาง ด้วยการตระหนักถึง จิตเดิมแท้ คือพุทธภาวะที่แฝงอยู่ในตัวของแต่ละบุคคล พุทธภาวะนี้เป็นศักยภาพอันไร้ขอบเขตที่มนุษย์ที่จะก้าวข้ามการยึดมั่นถือมั่น กล่าวคือ การดับของภาวะต่าง ๆ อันเกิดจากการยึดติดกับอดีต ตัวตนของจิตเนื่องจากอภิปริญญาณเป็นจุดกึ่งกลางเชื่อมโยงระหว่างโลกกับความหลุดพ้น ทำให้เรามีจิตที่หลุดพ้นได้

ขจัดทวิภาวะและการแบ่งแยก

จิตของปุถุชนดำรงอยู่ในโลกก็วิสัยตามปกติ ก็ย่อมมีความรู้สึกนึกคิดในเชิงแบ่งแยก เปรียบเทียบ มีความแตกต่าง ในที่สุดก็ก่อให้เกิดชั่วตรงข้าม อย่างเช่น ความดีกับความชั่ว สุขกับทุกข์ ความสำเร็จกับความล้มเหลว ชีวิตกับความตาย เป็นต้น แสดงนัยยะว่าชอบสิ่งหนึ่ง และปฏิเสธอีกสิ่งหนึ่ง แต่จิตหรืออภิปริญญาณ มีธรรมชาติเป็นกลาง ๆ หรืออภัยภาค ไม่อาจตัดสินในเชิงจริยธรรมได้ว่าเป็นจิตดีหรือไม่ดี อภิปริญญาณในฐานะเป็นจุดกึ่งกลางเชื่อมโยงระหว่างโลกกับความหลุดพ้น การหยั่งรู้ถึงธรรมชาติเดิมแท้ของอภิปริญญาณเท่ากับการบ่มเพาะพุทธภาวะ (Buddhahood) ไม่เคยเปลี่ยนแปลง ไม่เกิด ไม่ดับ ไม่ดี ไม่ชั่ว กล่าวคือมีอำนาจเหนืออิทธิพลของมนัสเพื่อการอยู่เหนือโลกและข้ามพ้นการแบ่งแยกและทวิภาวะ ทั้งหมดนั้นถือเป็นการพัฒนาทางจิตวิญญาณ ดังนั้น ทวิภาวะจะมีความสำคัญแต่เฉพาะการพัฒนาในทางจิตวิญญาณอย่างเดียวก็หาไม่ หากยังมีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตและกิจกรรมในทางโลกอีกด้วย โดยลดความขัดแย้งและการเผชิญหน้า ทำยที่สุดก็สามารถลดความรุนแรงในสังคม

อภิปรายผล

ในการดำเนินการวิจัยเรื่อง วิเคราะห์อภิปริญญาณในนิกายโยคจารบอนฐานคิดพุทธปรัชญามหายาน ผู้วิจัยอภิปรายผลดังต่อไปนี้

1. การศึกษาที่ศนะอภิปริญญาณของนิกายโยคจาร พบว่า อภิปริญญาณมีรากศัพท์มาจากคำว่า “อภยะ” และ “ปริญญาณ” โดยคำว่า “อภยะ” แปลว่า แผลง หรือที่อยู่ ส่วนคำว่า “ปริญญาณ” แปลว่า หน่วยของความรู้สำนึก ด้วยเหตุนี้อภิปริญญาณจึงมีหมายถึง หน่วยความรู้สำนึกที่เป็นแหล่งรวบรวม สะสมเมล็ดพันธุ์แห่งกรรมหรือสรรพพิชะทั้งกุศลและอกุศลของสัตว์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุมาลี มหณรงค์ชัย ที่พบว่าเราสามารถแยกวิเคราะห์อภยะออกมาเป็นสองส่วนกว้าง ๆ ได้คือ อภยะในด้านที่แปดเปื้อนซึ่งเป็นจิตของปุถุชนทั่วไปกับอภยะในด้านที่บริสุทธิ์ซึ่งเป็นจิตของพระอรหันตบุคคล (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2541) อภยะในด้านที่แปดเปื้อนประกอบด้วยอภิสัพพะ (วิบากวาสนา) ที่คอยชักนำให้เกิด

ความหลงผิด แต่อาละยะในด้านที่บริสุทธิ์ประกอบด้วย อนาสวพีชะ (นิชยันทवासนา) ที่ไม่ก่อให้เกิดกรรมทั้งจาก ความคิด วาจา และการกระทำ นอกจากนี้อาลัยวิญญานยังเป็นรากฐานของวิญญานอีกเจ็ดตัว คือ ปัญจวิญญาน มโนวิญญาน และกลิขภูมิโนวิญญาน โดยอาลัยวิญญานมีหน้าที่หลัก 3 ประการ คือ รู้เก็บ รอยประทับต่าง ๆ ของกรรมหรือพีชะแห่งโลกประสบการณ์ รู้ก่อ สร้างอัตตาให้เกิดขึ้นกับตัวเอง ก่อให้เกิดเป็นอารมณ์ต่าง ๆ แบบทวิภาวะ และ รู้ปรุง ยึดถือว่ามีตัวตน ซึ่งเกิดจากการทำงานที่ผิดพลาดของมนัสต่ออาลัยวิญญาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ กนกวรรณ กรุณาฤทธิโยธิน ที่พบว่าอาลัยวิญญานตามแนวคิดของสำนักโยคจารย์เป็นอภิปรัชญาจิตนิยม เพราะโยคจารย์ถือว่า “อาลัยวิญญานเป็นความจริงแท้เดียวที่มีอยู่” (กนกวรรณ กรุณาฤทธิโยธิน, 2561) โดยเสนอว่า อาลัยวิญญานเป็นสิ่งที่มีความจริงเพียงอย่างเดียว วัตถุภายนอกไม่มีอยู่จริงเป็นเหมือนความฝันหรือภาพลวงตา มีความหมายอยู่ 3 นัย คือ 1) รู้เก็บ 2) รู้ก่อ และ 3) รู้ปรุง โดยประเภทของอาลัยวิญญานมี 8 ทั้งหมดมีอยู่เพื่อรับรู้โลกภายนอกและสร้างโลกภายใน โดยเฉพาะอาลัยวิญญานคือปฐมวิญญานเป็นมูลฐานโลกเก็บก่อสร้างสรรค์สรรพสิ่ง

2. การวิเคราะห์อาลัยวิญญานในนิกายโยคจารย์บนฐานคิดพุทธปรัชญามหายาน พบว่า อาลัยวิญญาน คือ จิตเดิมแท้ และอาลัยวิญญานมีอิทธิพลต่อการเขียนวैयाในสังสารวัฏ ซึ่งแนวคิดจิตตมาตรในโยคจารย์มีความสัมพันธ์ทางตรงกับอาลัยวิญญาน จึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร (พรธนา) ที่พบว่าคัมภีร์ชั้นรองของนิกายโยคจารย์ส่วนใหญ่ก็กล่าวถึงจิตตมาตรในบริบทของการรับรู้โลกของปุถุชน แสดงให้เห็นว่าจิตตมาตรเป็นแนวคิดที่มุ่งอธิบายปัญหาความทุกข์ในสังสารวัฏที่สัมพันธ์กับการรับรู้โลกอย่างผิดพลาดของปุถุชน (พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร (พรธนา), 2552) ซึ่งต้นเหตุของความผิดพลาดคือจิตที่ทำงานภายใต้การครอบงำของกิเลสพระพุทธานุยุตต์นั้นมีแนวคิดหลายอย่างที่ น่าจะเป็นรากฐานแนวคิดจิตตมาตรของนิกายโยคจารย์ เช่นแนวคิดเรื่องนรกสวรรค์ทางอายตนะ (นรกสวรรค์ทางจิตวิทยา) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ อรรณี ฉัตรโชติธรรม ที่พบว่าจิตเดิมแท้ของนิกายเซน เป็นจิตที่มีความบริสุทธิ์และเปล่งประกายโดยธรรมชาติ มีหน่ออ่อนแห่งความเป็นตถาคต และมีความงดงามโดยธรรมชาติ แต่เศร้าหมองเพราะมนัสคิดปรุงแต่งสร้างกรรมอันวิจิตรพิสดารต่าง ๆ ภายใต้การครอบงำของอุปกิเลส (อรรณี ฉัตรโชติธรรม, 2555) จากนั้นผลแห่งกรรมอันวิจิตร วาสนา อุปนิสัยความเคยชินต่าง ๆ ก็ถูกเก็บสะสมไว้ในจิต (อาลัยวิญญาน) ส่วนจิตเดิมแท้ในนิกายเซนจริง ๆ เป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ สะอาดสว่างโดยตัวของจิตเอง หรือธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะเป็นสิ่งสากลมีอยู่แล้วในชีวิตของคนทุกคน เป็นธรรมชาติเดิมแท้ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย แต่เศร้าหมองเพราะถูกกิเลสบดบังธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ และการวิเคราะห์ว่าอาลัยวิญญานในฐานะเป็นตถาคตธรรม์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาพุทธรักษ์ ปราบนอก ที่พบว่า ในคัมภีร์มหายานสูตราลังการ อสังคะเรียกสิ่งที่เป็นความจริงสูงสุดด้วยคำต่าง ๆ เช่น ตถตา (ตถตา) ธรรมธาตุ (ธรรมธาตุ)

ตัดตะวะ (ตตตะวะ) พุทธตะวะ (พุทธตะวะ) เป็นต้น (พระมหาพุทธรักษ์ ปราบนอก, 2547) คำทั้งหมดหมายถึง สิ่งสัมบูรณ์หรือความจริงสูงสุดที่เป็นแก่นแท้ของสรรพสิ่ง เป็นสภาวะไม่มีทวิภาวะที่เป็นความสัมพันธ์กันระหว่างผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ ตถตา แม้จะไม่แตกต่างจากสรรพสิ่ง แต่มันก็เป็นสิ่งบริสุทธิ์ได้ มันก็คือตถาคต เพราะฉะนั้น สัตว์ (สิ่งที่มีร่างกาย) ทั้งปวงจึงมีเชื้อ (ธรรมชาติ) ของตถาคต (คือเป็นตถาคตครรรค์)

3. การประยุกต์ทัศนะอภยวิญญานเพื่อประโยชน์ในชีวิตประจำวัน พบว่าการเข้าใจสาระสำคัญและหลักการของอภยวิญญาน สามารถเข้าถึงการสิ้นสุดแห่งอัตตาตัวตน และสามารถจัดทวิภาวะและการแบ่งแยก ซึ่งทั้งการยึดในอัตตา - ตัวตน และทวิภาวะและการแบ่งแยกล้วนเป็นอวิชชานำมาแต่ความทุกข์ เนื่องจากการทำงานผิดพลาดของจิต สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร (พรธนา) ที่พบว่า แนวคิดเรื่องสังสารวัฏในชีวิตประจำวัน แนวคิดเรื่องการคิดปรุงแต่งสร้างโลกแห่งตัวฉัน - ของฉันภายใต้อิทธิพลของกิเลส แนวคิดเรื่องความคิดคลาดเคลื่อน (จิตวิปลาส) เป็นต้น (พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร (พรธนา), 2552) ดังนั้น แนวคิดจิตตมาตรของนิคายโยคอาจารย์ได้รับการตีความว่าไม่ใช่แนวคิดที่ลดทอนโลกทางกายภาพลงไปหาจิตเพื่อยืนยันว่าจิตสัมบูรณ์เท่านั้นมีอยู่จริงเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นแนวคิดทางจริยธรรมที่ลดทอนปัญหาความทุกข์ในสังสารวัฏของปุถุชนลงไปหาจิตแล้วเสนอทางออกจากทุกข์ด้วยการปฏิบัติสมาธิเพื่อพัฒนาจิต นั่นก็คือเพื่อเข้าถึงความบริสุทธิ์เต็มแท้ของอภยวิญญาน

สรุป/ข้อเสนอแนะ

โยคจารย์ถือว่าจิตเป็นความจริงแท้หนึ่งเดียวที่มีอยู่ วิญญานหมายถึงหน่วยของความรู้อำนาจและทำหน้าที่ รับรู้ แยกแยะ ตัดสิน วิญญานจึงเป็นส่วนหนึ่งของจิต จิตหนึ่งมีวิญญานถึงแปดตัวและอภยวิญญานเป็นชื่อเรียกวิญญานตัวที่แปดซึ่งมีความหมายสามนัย คือ รู้เก็บ รู้ก่อ และรู้ปรุง โดยวิญญานทั้งหมดมีอยู่เพื่อรับรู้โลกภายนอกและสร้างโลกภายใน โดยเฉพาะอภยวิญญาน คือปฐมวิญญานเป็นมูลฐานโลก เก็บก่อสร้างสรรค์สรรพสิ่ง ตามคัมภีร์ลึงกาวตาร อภยวิญญานก็คือ จิตเต็มแท้ซึ่งมีความสว่างหรือรัศมีและมีความบริสุทธิ์โดยเนื้อแท้ จิตนี้ไม่เคยสูญเสียธรรมชาติเต็มแท้ของมัน แม้จะท่องเทียวอยู่ในสังสารวัฏยาวนานเท่าไรก็ตาม ในสังสารวัฏไม่มีอะไรเลยที่อยู่นอกเหนือขอบเขตของจิต ซึ่งมีอภยวิญญานครอบคลุมการเกิดขึ้นของปรากฏการณ์ทุกอย่าง ด้วยเหตุนี้อภยวิญญานจึงมีอิทธิพลต่อการเวียนว่ายในสังสารวัฏและการเข้าถึงนิพพาน สภาพจิตที่บริสุทธิ์ก็คือ ตถาคตครรรค์ ซึ่งเป็นอภยวิญญานที่ปราศจากรอยประทับของอกุศลกรรมหรือไม่มีอกุศลพิชชะที่จะนำไปสู่การเวียนว่ายในสังสารวัฏ คุณประโยชน์ของทัศนะอภยวิญญานในชีวิตประจำวันที่ทำให้เกิดเป็นจริงได้ก็คือ การบ่มเพาะความเป็นพุทธภาวะให้เกิดมีในตน เพื่อยกระดับจิตขึ้นสู่ความบริสุทธิ์ เป็นศักยภาพอันไร้ขอบเขตที่มนุษย์สามารถเข้าถึงความหลุดพ้นได้เช่นเดียวกับพระพุทธองค์ สำหรับข้อเสนอแนะ

ในการนำผลการวิจัยไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน สำคัญอยู่ที่การเข้าใจแนวคิดเรื่องวิญญาน ซึ่งจะนำไปสู่การเห็นแจ้งในความไม่มีอยู่จริงแห่งอตตตา และทำให้เข้าใจเรื่องอาลัยวิญญานบนฐานคิดของโยคอาจารย์ อันมีความหลุดพ้นจากความทุกข์ในสังสารวัฏฏเป็นที่สุด เพราะสร้างความกระจ่างในการตอบปัญหาเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดได้อย่างชัดเจน รวมถึงเรื่องของการสั่งสมบุญกุศล วาสนา และเรื่องของผู้ได้ฌาน ไม่ใช่เรื่องที่ยากที่จะเข้าใจตามสามัญสำนึกอีกต่อไป ส่วนข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ประเด็นสำคัญที่สมควรขยายต่อคือ “ตถาคตครรรภ์” อันหมายถึงพุทธภาวะ เป็นคำที่มีความหมายทั้งพระพุทธานุภาพและนิยามมหายาน มีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ซึ่งจะนำไปสู่การเข้าใจตรรกของการเกิดขึ้นของจิตเดิมแท้

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ กรุณาฤทธิโยธิน. (2561). ศึกษาวิเคราะห์อภิปรัชญาตามแนวคิดของพุทธปรัชญาสำนักโยคอาจารย์ใน ทศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท. ใน ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาพุทธรัชนี ปราบนอก. (2547). การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์มหายานสูตราลังการ. ใน ดุษฎีนิพนธ์ศิลปศาสตรดุขฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต ภาควิชาภาษาตะวันออก. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร (พรธรรณา). (2552). จิตตมาตรของนิกายโยคอาจารย์: การศึกษาเชิงวิเคราะห์บนฐานแนวคิดเรื่องจิตในพระพุทธานุคตัน. ใน ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขฎีบัณฑิต สาขาพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมภาร พรธทา. (2534). พุทธานุคตมหายาน. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุมาลี มธธรงค์ชัย. (2541). อภิปรัชญาในพุทธปรัชญานิกายโยคอาจารย์. ใน วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี มธธรงค์ชัย. (2550). พุทธานุคตมหายาน. (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม.
- อธธณี ฉัธธโรธธธธ. (2555). การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องจิตประภัสสรในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดจิตเดิมแท้ของนิกายเซน. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Chatterjee, A. K. (1987). The Yogacara Idealism. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Suzuki, D. T. (1972). The Lankavatara Sutra. London and Boston: Routledge & Kegan Paul Ltd.

Thomas, E. W. (1994). *Mind Only: A Philosophical and Doctrinal Analysis of the Vijnanava*. Delhi: Shri Jainendra Press, IX.